

STRAFFEN EN BEHANDELEN: EVOLUTIE VAN DE AANPAK VAN SEKSUELE DELINQUENTIE

Hilde TUBEX en Sonja SNACKEN¹

Inleiding

De aandacht voor seksuele delinquentie heeft de laatste tijd buitenproportionele vormen aangenomen. De 'zaak Dutroux' is hierin een sterke katalysator geweest, doch de aandacht voor deze misdrijven is niet nieuw, en beperkt zich ook niet tot België. In de literatuurstudie naar de mogelijke oorzaken van het toenemend aantal langgestraften (TUBEX en SNACKEN, 1995), constateren we sinds de tachtiger jaren een gelijklopende tendens in de ons omringende landen: er is een grotere selectiviteit in de toepassing van de vrijheidsberovende straffen, waarbij men enerzijds gaat opteren voor alternatieve afhandelingswijzen voor de minder ernstig geachte misdrijven en anderzijds lange(re) straffen voorziet voor de ernstigste misdrijven nl. (recidive in) gewelddadige delicten, seksuele delicten & drugsmisdrijven. In dit artikel gaan we enkel in op de aanpak van seksuele delicten en delinquenten. In een eerste deel blijven stilstaan bij het fenomeen van strafbaar seksueel gedrag, vervolgens bekijken we de bestraffing en de ontwikkeling van (nieuwe) behandelmogelijkheden. Ter illustratie van de actualiteit van dit thema overlopen we eerst enkele recente Belgische ontwikkelingen.

I. Recente ontwikkelingen

Al legt de zaak Dutroux vele disfuncties bloot in de afhandeling van (seksuele) misdrijven en de opvang van de slachtoffers, toch zijn er in het verleden reeds verschillende aanzetten geweest om deze situatie te verbeteren.²

Op wetgevend vlak verwijzen we hierbij naar de Wet van 4 juli 1989 m.b.t. verkrachting, de Wet van 27 maart 1995 die de reclame voor seksuele diensten verbiedt

1. Respectievelijk wetenschappelijk medewerker en hoogleraar, School voor Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel.

2. Voor een overzicht, zie: Nota aan de ministerraad van 30 augustus 1996. Over maatregelen inzake preventie, repressie en slachtofferzorg bij seksuele misdrijven en Ministerie van Justitie, Strategisch plan van een nationaal slachtofferbeleid, juni 1996.

en de beide Wetten van 13 april 1995 ter bestrijding van mensenhandel en kinderpornografie en inzake seksueel misbruik van minderjarigen. Deze wetswijzigingen richten zich niet enkel tot de dader, maar besteden eveneens aandacht aan de positie van het slachtoffer en het voorkomen van secundaire victimisering doorheen de procedure. De aandacht voor het slachtoffer kadert in een ruimere beweging, doch we vermelden hier slechts enkele voorbeelden die zich specifiek richten tot slachtoffers van seksuele misdrijven. In het kader van het gelijke kansenbeleid zijn er per provincie 'provinciale coördinatoren inzake fysiek en seksueel geweld op vrouwen en kinderen' aangesteld (1989), sinds 1990 is de 'set seksuele agressie' in gebruik, en ongewenste seksuele intimiteit op het werk wordt aangepakt via het K.B. van 18 september 1992 en van 9 maart 1995. Bovendien worden in deze periode een aantal sensibiliseringscampagnes gevoerd die zich zowel richten naar het grote publiek, als naar specifieke doelgroepen (HUTSEBAUT, 1977: 2-3).

Begin '96 wordt reeds een werkgroep opgestart om een concept uit te denken tot het betrekken van het slachtoffer bij de procedure tot een vervroegde invrijheidstelling. De werkzaamheden van deze werkgroep worden echter doorkruist door de zaak Dutroux, waardoor op korte termijn tot actie wordt overgegaan. De ministeriële richtlijn van 16 december 1996 bepaalt dat een voorstel tot voorwaardelijke invrijheidstelling in zgn. 'delicate dossiers', waartoe ook de seksuele delicten t.o.v. minderjarigen behoren, slachtoffergerichte informatie moet bevatten en dat het slachtoffer kan gecontacteerd worden betreffende de (eventuele) nakende vrijstelling. De beleving en de gevolgen van het misdrijf en eventuele slachtoffergerichte voorstellen m.b.t. de vrijstelling worden in de vorm van een 'slachtofferfiche' samen met het advies van het parket overgemaakt.

Ook in de Oriëntatienota die op 19 juni 1996 wordt voorgesteld, worden de seksuele delinquenten aangehaald als één van de bijzondere doelgroepen. Bijna profetisch wordt gesteld dat misdrijven t.o.v. minderjarigen bijzonder gevoelig liggen in de publieke opinie en aldus versterkte aandacht behoeven (p. 57-58).³ De Oriëntatienota is echter eveneens bedolven onder de reacties op de zaak Dutroux en de oorspronkelijke visie die sterk gericht is op een reductionistisch beleid in combinatie met de verdere uitbouw van alternatieve afhandelingsmethoden wordt snel bijgestuurd (BEYENS, 1997: 62-79).

Sinds augustus '96 is er dan ook een toevloed aan initiatieven om de aanpak van seksuele delinquentie te reglementeren. Vooral de maatregelen m.b.t. een vervroegde vrijstelling getuigen van een zeer acute en repressieve reactie, die echter verregaande gevolgen kan hebben voor de toekomstige gevangenisbevolking. Zo worden in de paniekstemming van de eerste dagen alle penitentiaire verloven, uitgangsperrmissies, voorlopige – en hangende besluiten tot voorwaardelijke invrijheidstelling van veroordeelden wegens zedenfeiten gedurende 3 weken opgeschort.⁴ Diegenen die

3. De voorgestelde maatregelen gaan over de verbetering van de adviesverlening voor de vervroegde invrijheidstelling of vrijstelling op proef, de oprichting van pilootcentra en de uitbouw van een samenwerking tussen de DMWS en regionale diensten.

4. M.O. 23 augustus 1996, opgeheven op 13 september 1996.

reeds vrijgesteld zijn worden onderworpen aan een interne screening die geleid heeft tot een aanpassing van de voorwaarden in 50% van de dossiers en tot een effectieve herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling van een dertigtal daders. Tenslotte verschijnt een dezer dagen een nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling, die duidelijk de stempel draagt van deze woelige periode (zie *infra*).

De intensiteit en omvang van de (niet aflatende) reacties wijst er op dat seksuele delicten zeer gevoelig liggen in de huidige maatschappij. Hieruit blijkt nogmaals hoe een uitzonderlijk feit onder invloed van de publieke opinie en geholpen door een uitgebreide mediabelangstelling een crimineel beleid kan beïnvloeden, tot buiten de nationale grenzen.⁵

II. Strafbaar seksueel gedrag

Een definitie van seksuele delicten lijkt eenvoudig, nl. 'die seksuele daden die door de wet strafbaar worden gesteld'. Doch deze regelgeving blijkt niet altijd zo eenduidig. In de literatuur vinden we niet enkel handelingen terug die expliciet verbonden zijn met een seksuele daad (b.v. verkrachting, sodomie), maar eveneens handelingen die ingegeven zijn vanuit seksuele doelstellingen zonder dat ze een seksuele act inhouden (b.v. ontvoering) en handelingen die onrechtstreeks met seksualiteit te maken hebben (b.v. bigamie en overspel). Bovendien kan de strafbaarheid afhankelijk zijn van de hoedanigheid of de leeftijd van het slachtoffer (seksuele minderjarigheid), de relatie die men ermee heeft (b.v. incest), of de plaats waar de handelingen gesteld worden (handelingen die enkel verboden zijn op een publieke plaats)(SAMPSON, 1994: 2-3).

II.1 CRIMINALISERING

Zelfs als we ons beperken tot de 'westerse wereld' blijkt er al een variatie te zijn in de *incriminaties*: zo zijn bestialiteiten en sodomie strafbaar in Engeland en Wales, wat in andere landen niet het geval is. Homoseksualiteit en abortus worden in Engeland en Wales gedecriminaliseerd in 1976, in België is er nooit een totaal verbod op homoseksualiteit geweest, de depenalisering van abortus volgt bij ons echter pas in 1990 (SAMPSON, 1994: 2).

Een ander belangrijk verschilpunt betreft de leeftijd waarop men geacht wordt de *toestemming* tot seksuele contacten te kunnen geven. De huidige leeftijdsgrens voor België is 16 jaar, het voorontwerp van wet, dat wordt voorgesteld door Minister Smet, pleit voor een verlaging tot 14 jaar (HUTSEBAUT, 1997: 4). In Nederland zijn seksuele handelingen t.o.v. minderjarigen tussen de 12 en 16 jaar een klachtmisdrijf, in Italië ligt de grens op 14 jaar en in Spanje op 12 jaar. In de voorgenoemde

5. De zaak Dutroux gaf in Nederland aanleiding tot (irrelevante) voorstellen tot verstrenging van de kinderpornowet (SCHUIJER, 1997: 451), andere voorbeelden vinden we terug bij de introductie van de 'peine incompressible' in Frankrijk en de heroprichting van de KVB's in België.

landen wordt geen onderscheid gemaakt tussen homoseksuele en heteroseksuele contacten, in Engeland en Wales daarentegen zijn heteroseksuele contacten toegelaten vanaf 16 jaar, terwijl de leeftijdsgrens voor homoseksuele contacten op 21 jaar ligt (SAMPSON, 1994: 4).

Tenslotte zien we eveneens verschillen in de *benaming en de classificatie* van seksuele delicten. De evolutie in het denken over (strafbare) seksualiteit heeft in enkele landen tot een algemene herziening van de zedenwetgeving geleid. Hierbij worden niet enkel de incriminaties aangepast, maar wordt de verouderde – moraliserende – terminologie vervangen, en komt het accent meer op het gewelddadig aspect van seksueel misbruik te liggen. Zo worden in Nederland na de herziening in 1970 begrippen als ‘ontucht’ en ‘misdrijven tegen de zeden’, uit de wet gebannen en vervangen door ‘seksuele handelingen’, ‘-misdrijven’ of ‘-overtredingen’. Er wordt eveneens gepleit om seksuele misdrijven niet langer als een aparte categorie te beschouwen, maar dit voorstel vindt geen doorgang (BRONGERSMA, 1984: 34-36). In Frankrijk ressorteren seksuele delicten onder de misdrijven tegen personen, in de nieuwe Code Pénal wordt de categorie ‘attentat aux mœurs’ vervangen door een meer objectieve en gedifferentieerde indeling⁶, bovendien worden nieuwe begrippen ingevoerd zoals ‘agressions sexuelles’ en ‘harcèlement sexuel’ (TOURNIER, 1996: 41-42). In België vinden we seksuele delicten nog steeds terug onder titel VII waarin zowel de misdrijven tegen de orde der familie als tegen de openbare zedelijkheid gereguleerd worden, hoewel deze eerste dikwijls geen enkele seksuele connotatie hebben. De symboliek van deze indeling verwijst nog steeds naar een visie op seksualiteit in het kader van het gezin en de voortplanting, die vooral aansluit bij een katholieke moraal (VERSELE, 1974: 17-18). Het voorontwerp van Minister Smet gaat in de richting van de bovenvermelde hervormingen en voorziet in een vervanging van het begrip ‘aanranding van de eerbaarheid’ door ‘aanranding van de seksuele integriteit’ (HUTSEBAUT, 1997: 3-4).

Het begrip seksuele delicten verwijst dus naar een aantal zeer uiteenlopende activiteiten, die variërend naar plaats en tijd al dan niet strafbaar geacht worden. De laatste decennia zien we in de bestraffing een evolutie optreden die we verder zullen beschrijven als dualisering.

II.2 DUALISERING

Met dualisering bedoelen we de keuze om enerzijds minder ernstig geachte delicten niet langer (strafrechtelijk) te vervolgen, en anderzijds die misdrijven die als ernstig en gevaarlijk beschouwd worden, strenger te bestraffen (BOTTOMS, 1977: 88). We beschrijven deze evolutie specifiek m.b.t. de seksuele delicten.⁷

6. ‘Atteinte à l’intégrité physique ou psychique de la personne, atteintes aux mineurs et à la famille, atteintes à la dignité de la personne’.

7. Voor een meer uitgebreide bespreking van deze tendens zie TUBEX en SNACKEN, 1995 en SNACKEN, 1997.

a) Decriminalisering/depenalisering

De *decriminalisering* van bepaalde seksuele delicten kadert in een ruimere tendens die op het einde van de zestiger jaren op gang komt. Vanuit een veranderende norm i.v.m. de seksualiteitsbeleving, en onder invloed van de 'seksuele revolutie' wordt het niet langer nodig geacht een aantal seksuele gedragingen strafrechtelijk te reglementeren. We zien dan ook een hele reeks handelingen uit het strafrecht verdwijnen: decriminalisering *de jure* van overspel, publiciteit en verspreiding van anticonceptiva, opheffing van de discriminatie t.o.v. van homoseksuele relaties door gelijkstelling van de leeftijdsgrens voor toestemming enz., al dan niet voorafgegaan door (perioden van) decriminalisering *de facto* zoals bij abortus (VAN DE KERKHOVE, 1987: 177-193).

Het accent komt te liggen op de individuele vrijheid, de scheiding tussen privé en publiek leven en de pluralistische samenstelling van onze maatschappij. BOUTELLIER spreekt in dit verband over de emancipatie en ontmoralisering van seksualiteit: 'het is niet langer de maatschappelijke norm, maar de individuele lustbeleving die van belang wordt' (BOUTELLIER, 1989: 16; 1993: 136-138). Zolang deze lustbeleving geen schade toebrengt aan anderen, wordt gesteld dat er voor de wet geen legitieme grond is om tussen te komen (MOSHER, 1994: 371-375). Toch heeft deze liberalisering niet zonder slag of stoot plaatsgevonden en wordt zij gekenmerkt door de niet aflatende inspanningen vanuit burgerlijke, academische en politieke milieus.⁸ Bovendien zijn niet alle belangen- en drukkingsgroepen erin geslaagd om hun visie aanvaardbaar te maken voor de maatschappij. Zo blijft er een zekere hiërarchie bestaan waarbij bepaalde fenomenen zoals pedofilie en sadomasochisme nog steeds als bedreigend beschouwd worden, terwijl homoseksualiteit wel aanvaardbaar geacht wordt (COOPER, 1993: 262-263). Doorheen de normalisering van seksualiteit, gaat men zich echter meer concentreren op de afwijkingen, die vormen van lustbeleving die abnormaal en onnodig lijken. Men gaat vooral aandacht schenken aan handelingen die 'gevaarlijk' kunnen zijn, in die zin dat ze aanleiding kunnen geven tot delinquentie, of dat ze schade kunnen toebrengen aan anderen (VAN DE KERKHOVE, 1987: 228).

Naast de decriminalisering komt ook de toepassing van de vrijheidsberoving onder vuur te liggen en onder invloed van kritische studies m.b.t. de negatieve gevolgen van de gevangenisstraf ontstaan er (nieuwe) alternatieven: *depenalisering*. In hun toepassing blijven de alternatieven echter beperkt tot de minder ernstige misdrijven, en vormen zij slechts in beperkte mate een 'alternatief voor de vrijheidsberoving' (SNACKEN, 1997). Wat de seksuele delicten betreft, geldt dezelfde regel, slechts de minder ernstig geachte misdrijven zoals exhibitionisme en minder ernstige vormen van pedofilie en incest worden geschikt geacht voor de toepassing van

8. Zie resp. de acties ondernomen door dokters i.v.m. abortus, de studiedag 'les frontières de la répression' die werd georganiseerd aan de ULB en het overzicht van VAN KERKHOVE (1987) m.b.t. de opeenvolgende wetsvoorstellen p. 229-234.

alternatieve maatregelen, waarbij vooral geopteerd wordt voor probatie in combinatie met een psycho-medische begeleiding (DEMAEGT en SERLET, 1994).

b) Toegenomen penalisering

In tegenstelling tot de beschreven evolutie, zien we echter een toename in de penalisering van bepaalde seksuele delicten. Alvorens over te gaan tot de misdrijven die het onderwerp vormen van deze toegenomen bestraffing, bekijken we enkele belangrijke invloeden die hieraan ten grondslag liggen.

Een belangrijke invloed gaat uit van de *feministische* beweging: in de strijd om gelijkheid vestigen zij de aandacht op een aantal vormen van seksueel gedrag waar vele vrouwen slachtoffer van worden: (poging tot) verkrachting, ook binnen het huwelijk, aanranding van de eerbaarheid, pornografie, prostitutie enz. Bovendien leggen zij de nadruk op de gevolgen van seksueel misbruik door het naar buiten brengen van rechtstreekse getuigenissen van slachtoffers. Deze getuigenissen duiden eveneens op het hoge 'dark number' en corrigeren aldus het beeld van de 'dader die zich in de lagere klasse situeert en in een subcultuur van geweld leeft'. De feministische beweging ligt dan ook in verschillende landen aan de basis van een gewijzigde visie t.o.v. seksueel geweld, die mede aanleiding geeft tot het aanpassen van de wetgeving en de verbetering van de situatie van de slachtoffers (DAMEN, 1989: 113-116; AUCLAIR, 1993: 48-49; FAUGERON, 1992).

In het verlengde van de feministische beweging wordt ook het misbruik van minderjarigen aan de kaak gesteld. De vrouwenemancipatie en de herdefiniëring van seksualiteit in termen van macht i.p.v. lust, liggen mee aan de basis van de 'ontdekking' van seksueel kindermisbruik. Samen met de individualisering en sentimentalisering van het kind en met het openbreken van de klassieke hulpverlening hebben zij geleid tot het opheffen van het taboe op incest en kindermisbruik (BOUTELLIER, 1989: 13, 26; 1993: 138-149). De reactie t.o.v. kindermisbruik vertaalt zich niet in een loutere penalisering, maar geeft eveneens aanleiding tot de oprichting van alternatieven zoals de vertrouwensartsencentra.

Hoewel de *victimologie* oorspronkelijk op zoek gaat naar verklaringen voor slachtofferschap en het aandeel van het slachtoffer in seksuele misdrijven, is mettertijd het accent verschoven naar de gevolgen van seksueel misbruik. De aandacht gaat vooral uit naar de gevolgen van verkrachting, terwijl pedofiele seksualiteit nog een tijd verdedigd wordt (AUCLAIR, 1993: 49-51). In het begin van de jaren tachtig verliest de strekking dat pedofiele seksualiteit een aanvaardbare vorm van seksualiteitsbeleving is die de kinderen geen schade berokkent, alle geloofwaardigheid. De stelling wordt bovendien ontkracht door wetenschappelijk onderzoek dat in de loop van de tachtiger jaren wel degelijk negatieve gevolgen vaststelt bij seksueel misbruik (COSYNS en DE DONCKER, 1996: 26).

Tenslotte is er de toenemende invloed van de *media*. Zo blijkt uit onderzoek dat zowel het aantal vermeldingen van seksuele delicten als de omvang van deze verslaggeving in de loop van de jaren zeventig sterk is uitgebreid. Deze aandacht is niet zonder gevolg gebleven, maar heeft er mede toe geleid dat in de publieke

opinie het gevoel leeft dat het aantal seksuele delicten steeds toeneemt. Uit het British Crime Survey blijkt dat het aantal vrouwen dat angst heeft om het slachtoffer te worden van seksueel geweld, is toegenomen van 23% in 1982 tot 30% in 1984. Deze angst blijkt echter meer ingegeven zijn door de media en de aandacht die aan deze misdrijven gegeven wordt, dan door eigen ervaringen (SAMPSON, 1994: 30, 44).

CONCLUSIE

Uit wat voorafgaat kunnen we besluiten dat seksueel strafbare daden heel uiteenlopende handelingen kunnen impliceren, al beperken we ons tot enkele vergelijkbare maatschappijvormen. Bovendien evolueert de inhoud van het begrip doorheen de tijd waarbij de seksualiteit op het einde van de zestiger jaren uit de taboesfeer wordt gehaald en er een zekere 'normalisering' optreedt. Een aantal handelingen worden dan ook niet langer gecriminaliseerd, of komen in aanmerking voor alternatieve afhandelingswijzen, terwijl andere het voorwerp vormen van een toegenomen penalisering. Doorheen deze evolutie zien we enerzijds een grotere tolerantie optreden t.o.v. delicten die de *collectiviteit* schaden en een voornamelijk morele connotatie hebben, anderzijds is er sprake van een verminderde tolerantie t.o.v. misdrijven die de integriteit van de *persoon* schaden, waarbij de aanwezigheid van de toestemming bepalend wordt. Deze dualisering vloeit voort uit een meer algemene tendens binnen het strafrechtelijk systeem, maar wordt sterk beïnvloed door *externe* componenten zoals het feminisme, de victimologie en de aandacht van de media. Zij liggen mede aan de basis van een toegenomen bestraffing t.o.v. die seksuele gedragingen die gevaarlijk geacht worden omdat ze (ernstige) schade dreigen toe te brengen aan anderen.

III. Selectiviteit doorheen de strafproces

In de volgende paragraaf zullen we ons specifiek richten op deze ene pijler van de dualisering, nl. een toegenomen penalisering van bepaalde seksuele delicten doorheen de strafproces. Aan de hand van cijfermateriaal bekijken we de aanpak van seksuele misdrijven in België en de ons omringende landen. Internationale overzichten stellen steeds specifieke problemen door de verschillen tussen strafrechtssystemen, het gebrek aan coherent cijfermateriaal enz. Ondanks deze gebreken hebben we getracht om op basis van de beschikbare gegevens data te selecteren voor eenzelfde periode en voor vergelijkbare misdrijven, om aldus de dualisering te illustreren. We beperken ons hierbij tot de factoren werkzaam binnen het systeem, terwijl we er ons van bewust zijn dat het geheel aan invloeden veel complexer is (zie hiervoor SNACKEN, BEYENS en TUBEX, 1995).

III.1 WETGEVING

Wijzigingen in de wetgeving, die een strengere aanpak impliceren, richten zich tot seksuele delicten in het algemeen of tot bepaalde misdrijven. In de specifieke wetswijzigingen blijken vooral verkrachting en misbruik van minderjarigen het voorwerp van een toegenomen bestraffing te zijn.

In de loop van de tachtiger jaren is de wet op de *verkrachting* in verschillende landen aangepast. In al deze wijzigingen vinden we enerzijds een uitbreiding van het begrip terug, waarbij ook de mogelijkheid van verkrachting binnen het huwelijk erkend wordt, anderzijds wordt de strafmaat voor de dader verhoogd. In België breidt de Wet van 4 juli 1989 de definitie van verkrachting uit en de toevoeging en aanpassing van de verzwarende omstandigheden heeft in bepaalde gevallen strafverzwaring tot gevolg. Hierdoor worden eveneens de mogelijkheden tot correctionalisering beperkt (b.v. bij verkrachting t.o.v. minderjarigen) (HUTSEBAUT, 1990: 32-54). In Frankrijk wordt met de Wet van 23 december 1980 de definitie van verkrachting uitgebreid en in de nieuwe code pénal wordt een verhoging van de strafmaat van 10 tot 15 jaar doorgevoerd (TOURNIER, 1996: 42). In Engeland en Wales wordt op 23 oktober 1991 in de beslissing van the House of Lords in *Regina v. R* de verkrachting binnen het huwelijk erkend (SAMPSON, 1994: 2, 27).

Recentere initiatieven buigen zich over de problematiek van *het misbruik van minderjarigen*. Naast een verhoging van de strafmaat worden hier echter ook extra beveiligingsmaatregelen ingebouwd voor de vervroegde vrijlating. Een voorbeeld hiervan vinden we terug in de nieuwe Franse code pénal die sinds 1/3/94 van toepassing is. Terwijl de maximumduur van de beveiligingsperiodes (tijdens dewelke geen vrijstelling kan plaatsvinden) voor andere misdrijven wordt teruggedrongen tot 22 jaar, blijft in geval van moord of doodslag t.o.v. minderjarigen, indien deze gepaard ging met verkrachting, foltering of wreedheden, de mogelijkheid bestaan om een beveiligingsperiode van 30 jaar op te leggen. Bovenop deze 'période de sûreté' kan de rechter besluiten tot een 'peine incompressible' die een aanpassing of wijziging van de beveiligingsperiode onmogelijk maakt. Bovendien zijn dan twee bijzondere commissies vereist die uitspraak doen over de 'gevaarlijkheid' van de betrokkene alvorens hij kan vrijgesteld worden (TUBEX, 1995: 337-340).

In de Belgische Wet van 13 april 1995 wordt het misbruik van minderjarigen strenger beteugeld. Naast de verhoging van de strafmaat worden echter ook wijzigingen doorgevoerd op het gebied van de strafvordering waardoor de verjaringstermijn pas ingaat vanaf de meerderjarigheid van het slachtoffer. Bovendien wordt de nadruk gelegd op de behandeling van de dader: een vervroegde vrijlating moet voorafgegaan worden door een advies '... van een dienst die in de begeleiding of behandeling van seksuele delinquenten is gespecialiseerd' en aan de invrijheidstelling wordt de voorwaarde van een begeleiding of een behandeling gekoppeld.

De nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling voorziet echter nog in een extra beveiligingsmaatregel voor de bovenstaande misdrijfcategorieën.⁹ Uitgaande van het grote recidivegevaar en de 'deviante persoonlijkheidsstructuur' die men bij deze daders aantreft, grijpt men terug naar de maatregel van de terbeschikkingstelling van de regering, zoals bepaald in de wet op de bescherming van de maatschappij. De rechter kan een beschermingsmaatregel opleggen die ingaat na het verloop van de straf, en gedurende dewelke de betrokkene onder de voogdij komt te staan van de regering (minister van Justitie). De maatregel kan opgelegd worden vanaf de eerste veroordeling (voor een onvoorwaardelijke straf van meer dan 1 jaar) en kan oplopen tot 10 jaar (of 20 jaar bij specifieke recidive).

Een soortgelijk initiatief vinden we terug in de Engelse Criminal Justice Act 1991 t.o.v. *daders van seksuele misdrijven in het algemeen*. Hoewel als uitgangspunt benadrukt wordt dat de straffen in verhouding moeten staan tot de objectieve ernst van het misdrijf, wordt vanuit de bezorgdheid om de bescherming van de maatschappij een uitzondering gemaakt voor seksuele (en gewelds-) delicten. Hierbij krijgt de rechter niet enkel de mogelijkheid om een gevangenisstraf op te leggen, ook indien de ernst van het delict dit niet noodzaakt, de opgelegde straf mag tevens langer zijn dan het proportionaliteitsbeginsel vooropstelt (deze maatregel geldt zowel voor seksuele als voor geweldsdelinquenten). Daarenboven is er voor de seksuele delinquenten een langere periode van toezicht mogelijk na de voorwaardelijke invrijheidstelling (tot het einde van hun straf i.p.v. tot op 2/3 zoals voor alle andere misdrijven) (THOMAS, 1992: 237-239). In de beleidsnota 'protecting the public' wordt nog een stapje verder gegaan en formuleert men het voorstel om automatisch een levenslange straf op te leggen bij diegenen die hervallen in bepaalde seksuele of gewelddadige misdrijven (Home Office, 1996: 46-48). Bovendien staan pedofiele daders ook hier extra in de belangstelling: er is al de zgn. registratieplicht die hen oplegt hun naam, adres en alle wijzigingen hieromtrent kenbaar te maken aan de politie¹⁰ en momenteel zijn er plannen om de geregistreerde pedofielen het verbod op te leggen zich op te houden op plaatsen waar er veel kinderen komen (SOOTHILL, FRANCIS en SANDERON, 1997: 482).

Tenslotte vermelden we nog enkele initiatieven die zich richten op het tegengaan van de *commercialisering van seksualiteit en het zgn. 'sekstoerisme'*. We verwijzen we hiervoor naar de Belgische de Wet van 27 maart 1995 die de reclame voor seksuele diensten verbiedt en de Wet van 13 april 1995 ter bestrijding van mensenhandel en kinderpornografie die voorziet in nieuwe incriminaties en een verhoging van de strafmaat (VERMEULEN, 1995). In het buitenland zien we soortgelijke wijzigingen b.v. in de Nederlandse bepalingen omtrent kinderpornografie (SCHUIJER, 1997: 443-453), en de Engelse 'Sex offenders acts' van 1996 & 1997 waardoor seksuele misdrijven buiten het grondgebied gepleegd strafbaar worden (ALLDRIDGE, 1997: 655).

9. De opgenomen artikelen betreffen seksuele misdrijven t.o.v. minderjarigen, verkrachting en aanranding van de eerbaarheid met bijzondere verzwarende omstandigheden t.o.v. meerderjarigen.

10. Deze verplichting strekt zich uit tot meerdere misdrijven dan enkel pedofiele daden.

III.2 POLITIE

Seksuele delicten worden algemeen verondersteld een hoog 'dark-number' te hebben. Verklaringen hiervoor kunnen zeer uiteenlopend zijn en variëren al naargelang het misdrijf (DRAIJER en LANGELAND, 1989: 36, 45-49; SAMPSON, 1994: 24-30; HUTSEBAUT, 1997: 2). Onderzoeken om de omvang van seksuele delinquentie te kunnen inschatten dienen zich dan ook te baseren op self report studies of op slachtofferstudies. De vermelde frequenties zijn zeer variërend en een vergelijking wordt bemoeilijkt door het verschil in vraagstelling, de selectie van de bevroegden en de methode van bevraging. Het International Crime Victims Survey 1996 vertrekt vanuit een zeer algemene vraagstelling die voorgelegd wordt aan vrouwen vanaf 16 jaar.¹¹ Het onderzoek vermeldt dat voor het totaal van de 18 betrokken landen ongeveer 2.5% van de bevroegden in de afgelopen 5 jaar slachtoffer waren van een seksueel incident (MAYHEW en VAN DIJK, 1997). Uit een Nederlands onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat vanuit dezelfde vraagstelling vertrekt, blijkt dat de slachtoffers vooral meisjes en alleenstaande vrouwen tussen de 15 en 39 jaar zijn, bij hen stijgt het percentage slachtofferschap in de periode 1992-93 tot 10 à 15% (FRENKEN, GIJS en VAN BEEK, 1996: 372-373).

Als het al mogelijk is om een zekere schatting te maken naar het voorkomen van (sommige vormen) van seksuele misdrijven, dan blijkt het bijna onmogelijk om trends doorheen de tijd aan te geven. Toch constateert men in de meeste landen een sterke stijging in de aangifte van seksuele delicten. In *Nederland* blijkt in de periode 1980-94 het aantal aangiften van verkrachting met 71% te zijn toegenomen, voor aanrandingen was er een stijging met 13% (FRENKEN, GIJS en VAN BEEK, 1996: 373). Uit een meer gedetailleerd overzicht van de registratie van misdrijven waarbij kinderen en jongeren betrokken zijn, blijkt er een sterke stijging van het aantal aangiften sinds 1983 (DRAIJER en LANGELAND, 1989: 51). In *Frankrijk* wordt in de periode 1980-92 weliswaar een toename vastgesteld in de geregistreerde zedendelicten, doch deze evolutie verloopt trager dan voor de meeste andere misdrijven het geval is (ROBERT et al. 1994: 21-22). De stijging situeert zich vooral bij de registratie van verkrachting die gedurende de periode 1980-94 meer dan verdrievoudigt, terwijl het aantal geregistreerde aanrandingen verdubbelt. De toename is het meest uitgesproken sinds 1987 (TOURNIER, 1996: 44-45). *Engeland en Wales* kennen een jaarlijkse stijging van het aantal officieel geregistreerde zedendelicten met ongeveer 3%, wat vergelijkbaar is met andere misdrijven. De toename situeert zich vooral bij de registratie van verkrachting (die bijna verviervoudigt in de periode 1980-96), en bij aanranding (stijging met 54%) terwijl het aantal seksuele misdrijven t.o.v. minderjarigen afneemt (-57%) (SAMPSON, 1994: 23-24; Home Office, 1990, 1996). Voor *België* beschikken we enkel over een vergelijking tussen de jaren 1994-95, waaruit blijkt dat het aantal geregistreerde verkrachtingen gestegen is met 32% en het aantal

11. 'Mannen raken soms een vrouw aan of pakken een vrouw vast met seksuele bedoelingen op een echt kwetsende manier. Dat kan overal plaatsvinden, bij iemand thuis, op het werk, op straat etc. Is u dat de afgelopen 5 jaar wel eens overkomen?'

aanrandingen van de eerbaarheid met 13%, in beide categorieën is er een stijging van de misdrijven gepleegd t.o.v. minderjarigen (BEULLENS, DEVROE en PONSAAERS, 1996: 83-87).

Doch deze cijfers kunnen niet aangezien worden als eenduidige indicatoren dat het aantal seksuele misdrijven sterk is toegenomen. Doorheen de gewijzigde visie op seksuele delinquentie wordt het fenomeen immers in een ander daglicht geplaatst: de problematiek wordt meer bespreekbaar, er worden sensibiliseringscampagnes gevoerd enz., waardoor het aantal aangiften kan toenemen. Het British Crime Survey maakt de vergelijking en komt tot de vaststelling dat het aantal vermoedelijk gepleegde misdrijven gedaald is in de periode 1983-88, terwijl het aantal aangiften stijgt. Zij vermoeden dat het aandeel van de gerapporteerde zaken in dezelfde periode is toegenomen van 8% tot 21%. Een belangrijke invloedsfactor in de aangiftebereidheid van slachtoffers is immers de verwachting die zij hebben van de reactie die zal volgen, zowel buiten het strafrechtssysteem (erkennen t.o.v. de omgeving dat men slachtoffer geworden is), als binnen het strafrechtssysteem (reactie van de politie, rechterlijke macht). Recente initiatieven op het niveau van de politie kunnen dan ook het aantal aangiften beïnvloeden: b.v. het invoeren van een aangepaste vorming om met deze problematiek om te gaan, de opname van vrouwen in het korps of het opheffen van een verbod op homoseksuelen in het korps (SAMPSON, 1994: 32; TOURNIER, 1995: 5). Bovendien zijn de omstandigheden waarin deze aangifte kan verlopen eveneens belangrijk. Faciliteiten die de aangifte vergemakkelijken of frustrerende ervaringen vermijden kunnen aangeboden worden in de materiële zin (cf. speciale verhoorlokalen in België), of in de garantie van de privacy van het slachtoffer (mogelijkheid tot anonieme aangifte, het vermijden van een confrontatie met de dader). De aanwezigheid van deze externe invloeden kan echter een cirkelredenering op gang brengen: door het toegenomen aantal aangiften ontstaat de indruk dat er een stijging is van de seksuele misdrijven, wat weer aanleiding kan geven tot initiatieven die op hun beurt het aantal aangiften beïnvloeden.

III.3 VERVOLGING EN BESTRAFFING

Ondanks het feit dat de meeste studies nog een enorme kloof vermelden tussen het aantal aangiften en het aantal misdrijven dat uiteindelijk voor de rechter komt (DRAIJER & LANGELAND, 1989: 61-62; AUCLAIR, 1993: 48), stellen we in verschillende landen een stijging vast in het aantal veroordelingen (tot een vrijheidsberovende straf) en/of de duur van deze straffen.

In de loop van de tachtiger jaren is er in *Nederland* een toename van het aantal veroordelingen voor zedendelicten, maar het aantal vrijheidsberovende straffen blijft gelijk gezien de toename zich vooral situeert bij veroordelingen tot een werkstraf voor minder ernstige zedendelicten. Binnen de vrijheidsberoving zien we echter een sterke stijging in de gemiddelde duur van de straf (van 250 dagen in 1985 tot 475 in 1995). Bij verkrachting is er een toename van de strafduur met 81%, terwijl deze

bij aanranding van de eerbaarheid ongeveer gelijk blijft (GRAPENDAAL, GROEN & VAN DER HEIDE, 1997, tabellenbijlage: tabel 1, 2, 3 & 8).¹²

In *Frankrijk* daalt het totaal van de veroordelingen door een sterke terugval bij de minder ernstige zedendelicten, terwijl er een stijging is van de veroordelingen voor verkrachting (+58% in de periode 1984-92) en aanranding van de eerbaarheid (+24% in de periode 1987-92). In beide categorieën doet de sterkste stijging zich voor bij misdrijven t.o.v. minderjarigen. Voor het geheel van de seksuele misdrijven is er een lichte daling van de gevangenisstraffen, doch de duur ervan neemt toe: het aandeel van de straffen van meer dan 3 jaar verdubbelt bijna in de periode 1984-90. De toename van de lange straffen situeert zich vooral bij verkrachting waar het aandeel van de straffen van meer dan 5 jaar stijgt in de periode 1984-92 van 63% naar 74% (ROBERT et al., 1994: 134, 143, 150; TOURNIER, 1996: 50-52).

In *Engeland en Wales* wordt in de loop van de jaren '80 zowel een sterke stijging vastgesteld in het aandeel van de seksuele delinquenten dat een effectieve gevangenisstraf krijgt opgelegd (van 58% in 1980 tot 75% in 1996) als van de duur van deze straf (van 30 maanden tot 39 maanden). Wat de verschillende misdrijven betreft, beschikken we slechts over cijfers voor de periode 1980-89, in tegenstelling tot de bovenstaande voorbeelden is er over de hele lijn sprake van een toename in het gebruik en de duur van de vrijheidsberoving, wat echter het meest tot uiting komt bij die misdrijven waarbij voordien zelden een vrijheidsberoving wordt opgelegd.¹³ De opgang van de gevangenisstraffen blijkt vooral ten koste te gaan van de boete en ook het aandeel van de probatie blijft erg beperkt (Home Office, 1990: 179, 1996: 183, SAMPSON, 1994: 50-54).

In *België* heeft de nieuwe wet op de verkrachting aanleiding gegeven tot een stijging van het aantal correctionele veroordelingen voor dit misdrijf. In de periode 1984-87 vertegenwoordigt verkrachting 15% van alle veroordelingen voor een seksueel misdrijf, in de periode 1989-91 is dit aandeel toegenomen tot 30%, ondanks het feit dat het totaal aantal veroordelingen voor seksuele delicten in deze periode daalt met 9.5%. (COSYNS en DE DONCKER, 1996: 27). Uit de vergelijking van de opsluitingsstatistieken en het aandeel van de seksuele delinquenten in de gevangenispopulatie blijkt een stijging van de strafduur voor zedendelicten (BEYENS, 1993, bijlagen tabel V & VI).

12. In het vermelde rapport wordt op p.17 verwezen naar een artikel dat door ons gepubliceerd werd in 1995 (H. TUBEX en S. SNACKEN, 'Punitiviteit in Nederland, teloorgang van een voorbeeld? Langgestraften en gevaarlijke gedetineerden in internationaal perspectief', in M. MOERINGS, *Hoe punitief is Nederland?*, Gouda Quint b.v. Arnhem, 1994: 331-347), uit de formulering zou kunnen begrepen worden dat wij vertrekken vanuit de stelling dat er een algehele verstrenging van de bestraffing is i.p.v. een selectieve t.o.v. bepaalde misdrijven. De auteur van het rapport betreurt de onduidelijke verwijzing.

13. 'indecent assault on female, indecency with children, unlawful sexual intercourse with female -16'.

III.4 AANDEEL IN DE GEVANGENISPOPULATIE

Het onvermijdelijke gevolg van de beschreven evolutie is de toename van het aantal seksuele delinquenten in de gevangenispopulatie. Hun aandeel in de populatie veroordeelden op 1 januari stijgt in Frankrijk van 5.5% in 1980 tot 12.5% in 1995. Sinds 1989 is de toename bijna uitsluitend te wijten aan daders die veroordeeld zijn voor misdrijven t.o.v. minderjarigen en recente berichten vermelden een stijgende toepassing van de beveiligingsperiode van 30 jaar (TOURNIER, 1995: 15; JEAN, 1997: 68). In Engeland en Wales maken seksuele delinquenten in 1981 4% van de veroordeelden uit, in 1990 is dit gestegen tot 7%, 63% van hen heeft een straf van meer dan 4 jaar, waaronder 5.5% levenslang gestraften (SAMPSON, 1994: 83; GUY, 1992: 1). De meest recente Belgische cijfers dateren van 1 maart 1996, op dat moment bevinden er zich 835 seksuele delinquenten in de gevangenis, of ongeveer 10% van de gevangenispopulatie.

De strafduur kan tenslotte (in belangrijke mate) beïnvloed worden door de beslissing van de uitvoerende macht, onafhankelijk van de wettelijke bepalingen, b.v. door het verlenen van gratie en/of de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling. We beschikken niet over specifieke cijfers m.b.t. de vrijlating van seksuele delinquenten, maar uit de vergelijking van het algemene aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen na de 'zaak Dutroux' (september 1996-januari 1997), blijkt een daling van 27% t.o.v. het voorgaande jaar (BEYENS, 1997: 73-74).

CONCLUSIE

Doorheen de verschillende fasen van de strafprocessus zien we in de loop van de tachtiger jaren wijzigingen optreden die ingrijpen op de bestraffing van seksuele misdrijven, en meer bepaald met betrekking tot verkrachting en misbruik van minderjarigen. Voor deze eerste categorie ligt de nadruk op nieuwe incriminaties en een toegenomen bestraffing, terwijl de wetgevende initiatieven m.b.t. het misbruik van minderjarigen eveneens voorzien in extra (medisch) toezicht en maatregelen ter bescherming van de maatschappij. In hoeverre het voorkomen van seksuele misdrijven is toegenomen is moeilijk in te schatten. Belangrijke invloeden hierbij zijn een grotere publieke aandacht en initiatieven om de aangiftebereidheid te stimuleren. In de besproken landen wordt in ieder geval een stijging van de geregistreerde zedemisdrijven vastgesteld. Doorheen de strafprocessus zien we een strengere aanpak van bepaalde categorieën van seksuele misdrijven in die zin dat er meer en langere vrijheidsberovende straffen worden opgelegd. In Nederland en Frankrijk beperkt deze tendens zich tot de meest ernstige misdrijven, terwijl er in Engeland en Wales een meer algemene tendens is tot strengere bestraffing. De toegenomen penalisering uit zich het duidelijkst m.b.t. verkrachting van meerderjarigen en is in mindere mate aanwezig voor aanranding van de eerbaarheid. Wat misbruik van minderjarigen betreft zijn de gevolgen moeilijker in te schatten, gezien er niet altijd aparte cijfers voorhanden zijn. Bovendien zijn deze wetswijzigingen dikwijls van recentere datum en manifesteren hun effecten zich eveneens in de strafuitvoering. Gezien de aard

van deze ingrepen die enerzijds een (zeer) lange detentie mogelijk maken, en anderzijds het toezicht na de straf uitbreiden, kan deze categorie in de toekomst in belangrijke mate bijdragen tot de stijging van het aantal seksuele delinquenten in de gevangenis.

Toch kan er slechts sprake zijn van een toegenomen punitiviteit indien er strengere straffen uitgesproken worden voor gelijkaardige misdrijven. Het meten van de ernst van een misdrijf is echter niet zo vanzelfsprekend, en onderzoeken op dit terrein zijn zeldzaam. In een Engels onderzoek wordt een vergelijking gemaakt tussen de veroordelingen voor verkrachting in 1973 en 1985. Het belangrijkste verschilpunt heeft betrekking op de relatie tussen dader en slachtoffer, nl. er is een sterke toename van verkrachtingen tussen bekenden. Als de ernst van het misdrijf gemeten wordt aan het gebruik van fysiek geweld, dan is er geen verschil tussen beide peilingen (LLOYD & WALMSLEY, 1989). In een Frans onderzoek wordt op basis van de veroordeling de vergelijking gemaakt over de periode 1984-92. Zowel bij verkrachting als bij aanranding van de eerbaarheid blijkt er een stijging van de misdrijven t.o.v. minderjarigen (al dan niet met verzwarende omstandigheden). Doch binnen deze categorieën is er nog een toename van de strafduur, een tendens die zich, zij het in beperktere mate, eveneens voordoet bij de minder ernstige vormen van verkrachting en aanranding (TOURNIER, 1996: 50-52). De toename van (langere) straffen kan dus niet louter verklaard worden vanuit een stijging van (de meeste ernstige) seksuele delicten, er is eveneens sprake van een toegenomen punitiviteit t.o.v. bepaalde vormen van zedendelicten die momenteel als zeer bedreigend beschouwd worden.

Bovendien moeten we rekening houden met een zekere 'inhaalbeweging' gezien sommige vormen van seksuele delinquentie vroeger weinig of geen strafrechtelijke reactie oogstten in verhouding met andere misdrijven (SAMPSON, 1994: 46-47).

Tot slot kunnen we echter stellen dat er binnen de boven beschreven dualisering sprake is van een toegenomen penalisering van bepaalde ernstig geachte vormen van seksuele delinquentie, wat zich vertaalt in de toepassing van meer/langere vrijheidsberovende straffen.

IV. Behandeling

In de toegenomen aandacht van het strafrechtstelsel voor seksuele delinquenten zien we echter ook een andere tendens de kop opsteken, die specifiek is voor seksuele- en drugsdelinquenten, nl. de uitbouw van specifieke behandelprogramma's, zowel binnen als buiten de gevangenis.¹⁴ De vraag stelt zich waarom deze terugkeer naar de behandelidee die oorspronkelijk dateert uit de jaren zestig-zeventig. De populariteit en het geloof in de mogelijkheden tot behandeling kennen immers een

14. We hebben het hier voornamelijk over de niet-biomedische behandeling gezien deze erg omstreden blijft en buiten onze competentie valt. Voor een overzicht van de intramurale behandelingsprogramma's, zie COSYNS & DE DONCKER, 1994: 46-51, specifiek voor Nederland, zie FRENKEN, 1997: 209, 215-217).

sterke terugval in de loop van de zeventiger jaren (*cf.* MARTINSONS' 'nothing works'). Als reactie tegen de negatieve gevolgen van de behandelidee (langere straffen, straffen van onbepaalde duur) wordt – vooral in Angelsaksische landen – gepleit voor straffen die in verhouding staan tot de objectieve ernst van het misdrijf en de schuld van de dader ('just desert'). We overlopen enkele mogelijke verklaringen voor de heropleving van de behandelingsidee t.o.v. seksuele delinquenten en de specifieke moeilijkheden daaromtrent.

IV.1 VERKLARINGEN VOOR DE HEROPLEIVING VAN BEHANDELING

Ondanks de kritieken op de behandelidee binnen een strafrechtelijke context, leidt dit nooit tot het volledig verdwijnen van deze aanpak, de uitbouw ervan is echter sterk verschillend. Op het gebied van de behandeling van seksuele delinquenten spelen Canada (en sommige Staten van de VS) steeds een voortrekkersrol. Zij staan dan ook model voor andere landen die momenteel geconfronteerd worden met problemen i.v.m. seksuele delinquenten in de gevangenis. De boven beschreven dualisering heeft immers een groter aandeel van seksuele delinquenten in de gedetineerdenpopulatie tot gevolg, en binnen de gevangenissubcultuur zijn zij dikwijls kwetsbare individuen die het onderwerp vormen van pesterijen en onderlinge afrekeningen. Deze negatieve attitude kan eveneens gedeeld worden door het personeel dat seksuele delinquenten ervaart als gevaarlijk en onbetrouwbaar (WEEKES, PELLETIERE en BEAUDETTE, 1995: 59; SAMPSON, 1994: 83-87; JEGO, 1995: 34-35). Een stijgend aandeel van seksuele delinquenten stelt aldus voor het gevangeniswezen problemen van interne orde en veiligheid. Daarenboven wordt seksuele delinquentie steeds gesitueerd in een medische sfeer en sinds de beteugeling van seksualiteit zich vooral toespitst op het terrein van de afwijkende vormen van seksualiteit, de zgn. parafiliën, bevindt men zich op het raakvlak van recht en psychiatrie. Bij seksuele delinquenten wordt dan ook regelmatig beroep gedaan op maatregelen die voorzien zijn voor niet of verminderd toerekeningsvatbare daders waarbij de strafuitvoering kan plaatsvinden in een medische setting. Door verschillende redenen (gebrek aan accommodatie, weerstand van de medici, verminderd vertrouwen in de maatregel, enz.) loopt de strafuitvoering in de medische setting echter terug, waardoor het gevangeniswezen geconfronteerd wordt met een toenemende gedetineerdenpopulatie met psychopathologische problemen (HENHAM, 1995: 14; JEAN, 1997: 70-71). Bovenstaande factoren hebben bijgedragen tot de vraag om behandeling binnen het gevangenisstelsel. Doch ook de gerechtelijke instanties, de slachtofferbeweging en de ruimere sociale beweging die mede aan de basis liggen van een penalisering, vragen bijkomende maatregelen vanuit het besef dat het recidiverisico niet kan teruggedrongen worden door loutere bestraffing (COSYNS & DE DONCKER, 1996: 27).

IV.2 SPECIFIEKE PROBLEMEN VAN BEHANDELING IN DE GEVANGENIS

We vinden in de (voornamelijk Angelsaksische) literatuur verschillende visies terug op een mogelijke organisatie van de behandeling van seksuele delinquenten. Een

eerste keuze betreft de spreiding van de seksuele delinquenten t.o.v. de rest van de gevangenispopulatie. In Engeland en Wales zien we op dit vlak een evolutie van *segregatie & concentratie naar integratie*.

Vanuit de bedreiging waaraan seksuele delinquenten worden blootgesteld binnen de gevangenis, opteert men er oorspronkelijk voor hen af te zonderen van de andere gedetineerden. Deze praktijk stuit echter op veel kritiek, gezien de seksuele delinquenten in dit geval gestraft worden voor de daden waarvan zijzelf slachtoffer zijn (SAMPSON, 1994: 91). In een volgend stadium worden ze geconcentreerd in gespecialiseerde centra, de zgn. 'Vulnerable Prisoner Units' waar specifieke middelen kunnen vrijgemaakt worden voor hun behandeling. Deze vertonen echter de typische nadelen van een 'unit systeem' nl. stigmatisering, minder toegang tot voorzieningen als het over kleine eenheden gaat en een grotere spreiding over het land waardoor ze moeilijker bereikbaar zijn voor bezoekers (SAMPSON, 1994: 97). Bovendien stellen beide oplossingen specifieke problemen: de afzondering van seksuele delinquenten geeft hen alle tijd om zich over te geven aan hun fantasieën, en kan hun gevoel van slachtofferschap nog versterken. Door het samenbrengen van gedetineerden met soortgelijk gedrag vreest men dat zij, bij gebrek aan confrontaties met 'normale' seksuele geaardheid, elkaar stimuleren in hun afwijkend gedrag en dat de gevangenis een bron wordt van uitwisseling van informatie (Guy, 1992: 3-4; SAMPSON, 1994: 92). Anderzijds kan de terugkeer naar een normale lokatie de ontkenning van de gepleegde feiten, die reeds sterk aanwezig is bij seksuele delinquenten, nog in de hand werken. Vanuit deze bedenkingen wordt in Engeland en Wales nu eerder geopteerd voor een gecontroleerde integratie van seksuele delinquenten in de gedetineerdenpopulatie (SAMPSON, 1994: 99). Als belangrijke uitgangspunten voor een geslaagde integratie wordt vermeld dat het aandeel van de seksuele delinquenten voldoende groot moet zijn en dat in geval van problemen de aanvaller gestraft wordt en niet het slachtoffer ervan (TWINN, 1992: 52-56).

Een volgende keuze betreft de vraag *wanneer* deze behandeling een aanvang dient te nemen. In Engeland en Wales opteert men voor het begin van de detentie, vanuit de redenering dat de gedetineerde dan niet de kans krijgt om een verdediging op te bouwen die hem ontoegankelijk maakt voor behandeling. Hieruit volgt echter dat de gedetineerde zich van bij het begin moet kenbaar maken als seksuele delinquent, met de eventuele gevolgen vandien. Bovendien wordt geargumenteed dat het weinig zin heeft een behandeling op te starten om de betrokkene vervolgens nog enkele jaren in de gevangenis te laten verblijven, en dat deze zich beter op het einde van de straf situeert, in voorbereiding van de vrijstelling (*cf.* Canada). Momenteel wordt dan ook gekozen voor een tussenoplossing waardoor de behandeling plaatsvindt bij het begin van de detentie, waarna er een 'opfrissingscursus' is op het einde van de straf (SAMPSON, 1994 112-114).

Tenslotte is er het probleem van het (al dan niet) *verplicht karakter* van de behandeling. Kritiek m.b.t. een verplichte behandeling en de gevolgen daarvan op de duur van de straf weerklinken reeds in de jaren zeventig. Men gaat ervan uit dat een behandeling de gedetineerde kan helpen in zijn resocialisatie, doch dat deze niet verplichtend mag zijn en geen invloed mag hebben op de beslissing tot voorwaarde-

lijke invrijheidstelling (ELIAERTS, 1977). Anderzijds is het een illusie om in deze problematiek elke vorm van dwang uit te sluiten en gaat men er in de ambulante hulpverlening van uit dat in het begin een externe motivatie volstaat (vermijden van gevangenisstraf, druk van de werkgever of de partner...). Bovendien kan een juridische 'stok achter de deur' nuttig zijn en staat ze het succes van een behandeling geenszins in de weg (VANHOECK en GAZAN, 1994: 203; FRENKEN, GIJS en VAN BEEK, 1996: 378; COSYNS & DE DONCKER, 1996: 33-34). In een detentiesituatie wordt het nog complexer. Al is de behandeling of de deelname aan behandelprogramma's in de meeste landen geen voorwaarde voor een vervroegde vrijstelling, toch zal bij de gedetineerden steeds de (terechte) hoop leven dat zijn deelname de besluitvorming positief zal beïnvloeden. Deze situatie kan de gedetineerde echter voor het dilemma plaatsen dat een oprechte deelname in een behandeling inhoudt dat hij eventueel meer moet prijsgeven dan het gerecht weet, terwijl een weigering tot deelname eveneens negatief kan zijn (SAMPSON, 1994: 116-117). De toevoeging van behandeling kan nog andere perverse gevolgen hebben, nl. als de behandeling enkel beschikbaar is in de gevangenis, of slechts wordt toegepast vanaf een bepaalde strafduur. Dit kan de rechter beïnvloeden in zijn beslissing om een (langere) gevangenisstraf op te leggen indien hij een behandeling noodzakelijk acht.

In België is men momenteel van start gegaan met 8 zgn. pilootgevangenis¹⁵, waar veroordeelden die onder de toepassing van de Wet van 13 april 1995 vallen en een totale straf hebben van minimum 1 jaar, worden geplaatst vanaf het definitief worden van de gerechtelijke beslissing. Op 22 september 1997 betrof dit 489 gedetineerden en deze populatie groeit nog aan. De psychosociale dienst in deze gevangenis is intussen opgeleid om in een gespecialiseerde begeleiding te voorzien en een specifiek advies te kunnen formuleren m.b.t. een eventuele vervroegde invrijheidstelling. In een later stadium zal deze opvang zich uitbreiden tot een zgn. 'pretherapeutische begeleiding', waarbij de betrokkenen doorheen hun straf worden voorbereid en gemotiveerd voor de extramurale behandeling.¹⁶

IV. 3 INVLOED VAN BEHANDELING OP RECIDIVE

De hamvraag bij de evolutie die voorziet in nieuwe behandel mogelijkheden voor seksuele delinquenten, is de effectiviteit van deze behandeling. De meeste literatuur hierover is van Noord-Amerikaanse origine gezien Canada en de VS een uitgebreide behandelervaring hebben, wat evaluaties toelaat. De resultaten van deze onderzoeken zijn echter zo uiteenlopend en onverenigbaar, dat we ons beperken tot enkele overzichtsstudies die de verschillende onderzoeken m.b.t. dit thema evalueren.

Het meest geciteerde artikel is waarschijnlijk het onderzoek van FURBY, BLACKSHOW & WEINROTT (1989). In dit onderzoek wordt een omstandig verslag gegeven

15. Hoogstraten en Marneffe (open inrichtingen), Brugge, Leuven Centraal, Mons en Lantin (gesloten inrichtingen), Merksplas en Paifve (afdeling/inrichting ter bescherming van de maatschappij).

16. Informatie verkregen via persoonlijke mededeling van het Bestuur der Strafinrichtingen, waarvoor onze dank.

van de methodologische moeilijkheden in recidivestudies en de tekortkomingen van de meeste onderzoeken. Uit hun kwalitatieve vergelijking van een veertigtal studies blijkt geen duidelijke aanwijzing dat behandeling de kans op (specifieke) recidive inderdaad doet afnemen, ongeacht het soort misdrijf. Andere overzichten zijn minder pessimistisch: MARSHALL (1991) vertrekt vanuit een meer bescheiden opzet, zowel wat de methodologische vereisten betreft, als het criterium voor de effectiviteit van een behandeling. Volgens zijn overzicht van evaluaties van de verschillende behandelmethoden zijn er voldoende resultaten om te besluiten dat een behandeling een positieve rol kan spelen in het voorkomen van recidive. Beide studies zijn het erover eens dat de recidive toeneemt naarmate de follow up periode langer is, en dat het voorkomen van recidive verschilt volgens het soort misdrijf. Deze laatste conclusie vinden we eveneens terug in de overzichtsstudie van Frenken waarbij op basis van 27 onderzoeken een gemiddeld recidivepercentage per misdrijfcategorie wordt berekend (FRENKEN, 1997: 205). Zijn bevindingen komen overeen met andere (overzichts)studies, zodat er toch sprake is van enige consensus m.b.t. de waarschijnlijkheid van specifieke recidive ('base rate').¹⁷ Exhibitionisten scoren hierbij het hoogst (33%), gevolgd door verkrachters (23%). Bij pedoseksuelen zou het risico bij homoseksuele contacten beduidend hoger zijn (35%) dan bij heteroseksuele contacten (18%). Het recidive percentage voor incestplegers wordt het laagst ingeschat (9%). Voor de voorspelling van toekomstig risico wijst FRENKEN op een aantal belangrijke parameters, die in samenhang tot de meest betrouwbare schatting leiden (FRENKEN, 1997: 206-209).

CONCLUSIE

De afgelopen jaren zien we ook binnen de strafuitvoering specifieke initiatieven ontstaan die zich richten op de behandeling van seksuele delinquenten. Deze terugkeer naar de behandelidee van de jaren zeventig kan verklaard worden vanuit interne en externe factoren. Zo vloeit de nood aan behandeling enerzijds voort uit een toegenomen aantal gedetineerden met psychopathologische stoornissen, anderzijds groeit ook buiten de gevangenis de overtuiging dat seksuele delinquenten een bijzondere aanpak behoeven om het recidiverisico te kunnen terugdringen. De uitbouw van deze behandeling stelt echter meerdere problemen en uit buitenlandse voorbeelden leren we dat er geen ideale oplossing bestaat. De uitbouw van de (intramurale) behandeling staat in België nog in de kinderschoenen, maar onzes inziens biedt de huidige visie de mogelijkheid om een aantal van de besproken moeilijkheden te vermijden. Cruciaal blijft echter dat de vraag naar de effectiviteit van behandeling moeilijk te beantwoorden blijft. Bovendien is er een zekere variatie in het risico naargelang de misdrijfcategorie. Onzes inziens is het dan ook belangrijker om te vertrekken vanuit de algemene doelstelling om de vrijheidsberoving zin te geven en

17. Zie ook: Forum 1989, 1; 1991, 4: 8-9; J. PROULX, in AUBUT, 1993: 260-266; V. QUINSEY, I., e.a., in CAMPBELL, 1995: 114-137.

de resocialisatie te bevorderen, dan vanuit de verwachting dat de behandeling enige zekerheid kan geven in het vermijden van recidive.

Besluit

Doorheen de evolutie in het denken over strafbaar seksueel gedrag is het begrip anders ingevuld, en staat de overtreding van de onaanvaardbaar geachte vormen sterk in de belangstelling van het strafrechtelijk systeem. De opties die genomen worden zijn echter van velerlei aard. Vertrekkende vanuit het Belgisch voorbeeld komen we tot de vaststelling dat het strafrecht de mogelijkheid biedt om vanuit retributieve doelstellingen een lange vrijheidsberoving op te leggen, vanuit de bezorgdheid tot bescherming van de maatschappij zijn bijzondere voorwaarden voorzien in de nieuwe Wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling en is er de mogelijkheid tot een uitgebreid toezicht na de straf (TBR). Voor seksuele delinquenten t.o.v. minderjarigen die onder de toepassing van de Wet van 13 april 1995 vallen wordt dit nog aangevuld met de adviesverlening en de verplichte behandeling door een gespecialiseerd centrum. Tenslotte wordt bij hen (en een aantal andere categorieën) bijzondere aandacht gegeven aan de positie van het slachtoffer. Hoewel elk initiatief afzonderlijk gelegitimeerd is, schuilt het gevaar ons inziens in de combinatie en de cumulatie van de verschillende effecten. Door de combinatie van een strafbare daad en een (eventuele) parafilie, vormen seksuele delinquenten inderdaad een subgroep die een bijzondere aandacht behoeft, doch deze kan onzes inziens enkel positieve gevolgen hebben als elke discipline haar grenzen respecteert. De praktijk is nog te recent om al oordelen te kunnen vormen, maar het gevaar dat al deze interventies de beslissingsmomenten extra delicaat maken en de procedure tot voorwaardelijke invrijheidstelling vertragen, is niet denkbeeldig.

De problematiek van seksuele misdrijfplegers mag zeker niet onderschat worden en de recente ervaringen hebben terdege aangetoond wat de gevolgen ervan kunnen zijn. Toch lijkt het ons van belang om in de huidige situatie waarin acute beslissingen de reeds toegenomen aandacht nog versterken, de grenzen van de proportionaliteit niet uit het oog te verliezen. Nu het niet zozeer de vraag is of er moet gekozen worden voor straffen *of* behandelen, maar geopteerd wordt voor straffen *en* behandelen, moeten we ons hoeden voor een terugkeer naar het sociaal verweer van de 19e eeuw, versterkt met een repressieve toevoeging vanuit de recente evolutie.

Bibliografie

ALLDRIDGE, P., 'Sex offenders act 1997 – Territoriality provisions', *Criminal Law Review*, 1997, 655-658.

AUBUT, J., et collaborateurs (eds.), *Les agresseurs sexuels. Théorie, évaluation et traitement*, Montreal, Maloine, Paris, Les éditions de la chenelière, 1993.

AUCLAIR, N. en LAMOUREUX, B., 'Les théories sociales', in AUBUT, J., et collaborateurs (eds.), *Les agresseurs sexuels. Théorie, évaluation et traitement*, Les éditions de la chenelière, Montreal, Maloine, Paris, 1993, 44-56.

BEULLENS, M., DEVROE, E. & PONSAERS, P., Een vergelijkend jaaroverzicht van de criminaliteit in 1994-1995, Algemene politiesteundienst, Afdeling Politiebeleidsondersteuning, Kluwer Editorial, dossier 1996.

BEYENS, K., 'Buigen of barsten?', Een bericht over het Belgisch gevangeniswezen', *Justitiële Verkenningen*, 1997, 8, 62-79.

BEYENS, K., SNACKEN, S. & ELIAERTS, C., 'Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen', *IRCS*, nr. 26, Antwerpen-Arnhem, Kluwer Rechtswetenschappen, Gouda Quint, 1993.

BOTTOMS, A.E., 'Reflections on the renaissance of dangerousness', *Howard Journal of Criminal Justice*, 1977, 2, 70-96.

BOUTELLIER, J.C.J., 'Seksueel misbruik van kinderen; van pijnlijk geheim tot spectacelstuk', *Justitiële Verkenningen*, 1989, 5, 7-32.

BOUTELLIER, J.C.J., *Solidariteit en slachtofferschap. De morele betekenis van criminaliteit in een postmoderne cultuur*, Nijmegen, SUN, 1993.

BRONGERSMA, E., 'Seksualiteit en wetgeving', in FRENKEN, J. & DOOMEN, J., (eds.), *Strafbare seksualiteit, opvattingen en aanpak van politie, justitie en hulpverlening*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1984, 31-50.

CAMPBELL J. C., (ed.), *Assessing dangerousness. Violence by sexual offenders, batterers and child abusers*, London, Sage, 1995.

COOPER, D., 'An engaged state: Sexuality, governance and the potential for change', *Journal of Law and Society*, 1993, 3, 257-275.

COSYNS, P. & DE DONCKER, D., 'Ambulante dwangbehandeling van seksuele misbruikers', *Panopticon*, 1996, 25-36.

COSYNS, P. & DE DONCKER, D., *Intra-penitentiaire begeleiding van daders van seksueel geweld*, jaarverslag 1994, Universitaire Instelling Antwerpen, 1994.

DAMEN, E., 'Seksueel geweld en behandeling; een sociologisch-emancipatorische visie', *Justitiële Verkenningen*, 1989, 9, 113-126.

DEMAEGT, C. & SERLET, R., *30 jaar probatie. Evaluatie en perspectieven*, Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing, Ministerie van Justitie, 1994.

DRAIJER, N. & LANGELAND, W., 'Meldingsbereidheid bij zedendelicten met kinderen; gegevens uit retrospectief onderzoek over de periode 1959-1976', *Justitiële Verkenningen*, 1989, 6, 33-56.

EDITIONS DE L'UNIVERSITE DE BRUXELLES, Faculté de Droit, Ecole de Sciences Criminologiques Léon Cornil, Institut de Sociologie, *Les frontières de la répression*, vol. 2, 1974.

ELIAERTS, C., *De fundamentele rechten van veroordeelde gedetineerden*, Doctoraal proefschrift V.U.B., 1976-1977.

FAUGERON, C., *France, unpublished Paper presented at the International comparative seminar on dangerous and long-term prisoners*, Praag, 1992.

FRENKEN, J. & DOOMEN, J., (eds.), *Strafbare seksualiteit, opvattingen en aanpak van politie, justitie en hulpverlening*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1984.

FRENKEN, J., GIJS, L. & VAN BEEK, D., 'Seksuele delinquenten in Nederland', *Maandblad voor Geestelijke Volksgezondheid*, 1996, 4, 372-389.

FRENKEN, J., 'Seksuele misdrijven en seksuele delinquenten', in VAN KOPPEN, P.J., HESSING, D.J. & CROMBAG, H.F.M., *Het hart van de zaak. Psychologie van het recht*, Deventer, Gouda Quint, 1997, 177-219.

FURBY, L., BLACKSHOW, L. & WEINROTT, M.R., 'Sex offender recidivism: a review', *Psychological Bulletin*, 1989, 1, 3-30.

GRAPENDAAL, M., GROEN, P.P. & VAN DER HEIDE, W., *Duur en volume, ontwikkeling van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf tussen 1985 en 1995; feiten en verklaringen*, Onderzoek en beleid nr. 163, W.O.D.C., 1997.

GUY, E., 'The prison service strategy', in PRISON REFORM TRUST, *Beyond Containment: The penal response to sex offending*, Prison Reform Trust, London, 1992, 1-7.

HOME OFFICE, Criminal Statistics, Engeland en Wales 1990, H.M.S.O., London, 1991.

HOME OFFICE, Criminal statistics, Engeland en Wales 1996, H.M.S.O., London, 1997.

HOME OFFICE, Protecting the public, the government's strategy on crime in England en Wales, H.M.S.O., London, 1996.

HUTSEBAUT, F., 'De nieuwe wetgeving op de verkrachting', *Panopticon*, 1990, 1, 32-54.

HUTSEBAUT, F., 'Het voorontwerp van wet houdende wijziging van een aantal bepalingen in het strafwetboek in verband met fysiek en seksueel geweld', *Vigiles – Tijdschrift voor politierecht*, 1997, 1, 1-8.

JEAN, J.P., 'Dangerous prisoners', in PENAL REFORM INTERNATIONAL, *Monitoring Prison Conditions in Europe, Report of a European Seminar held in Marly-le-Roi, France*, on 25-27 october 1996, Paris, Penal Reform International, 1997, 61-80.

JEGO, M.A., 'Longues peines: évaluation et prise en charge des agresseurs sexuels en milieu carcéral', *Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal*, 1995, 1, 33-37.

LLOYD, C. & WALMSLEY, R., *Changes in rape offences and sentencing*, Home Office research study nr. 105, London, Her Majesty's Stationary Office, 1989.

MARSHALL, W.L., JONES, R., WARD, T., JOHNSTON, P. & BARBAREE, H.E., 'Treatment outcome with sex offenders', *Clinical psychology Review*, 1991, 465-485.

MAYHEW, P. & VAN DIJK, J.J.M., *Criminal Victimization in eleven industrialised countries, key findings from the 1996 International Crime Victims Survey*, Onderzoek en beleid nr.162, W.O.D.C., 1997.

MINISTERIE VAN JUSTITIE, *Strategisch plan van een nationaal slachtofferbeleid. Fundamenten voor een Belgisch handvest van het slachtoffer van een strafrechtelijk misdrijf*, Ministerie van Justitie, Nationaal Forum voor slachtofferbeleid, juni 1996.

MOSHER, D.L., 'Public policy and sex offenses: social tolerance versus criminalization', in KRIVACSKA, J.J., MONEY, J., (eds.), *The handbook of forensic sexuology, biomedical & criminological perspectives*, New York, Prometheus books, 1994, 369-396.

NOTA AAN DE MINISTERRAAD VAN 30 AUGUSTUS 1996, *Over maatregelen inzake preventie, repressie en slachtofferzorg bij seksuele misdrijven*.

PENAL REFORM INTERNATIONAL, *Monitoring Prison Conditions in Europe*, Report of a European Seminar held in Marly-le-Roi, France, on 25-27 october 1996 Paris, Penal Reform International, 1997.

PRISON REFORM TRUST, *Beyond Containment: The penal response to sex offending*, London, Prison Reform Trust, 1992.

ROBERT, P., AUBUSSON DE CAVARLAY, B., POTTIER, M-L. & TOURNIER, P., *Les comptes du crime. Les délinquances en France et leurs mesures*, Paris, L'Harmattan, 1994.

SAMPSON, A., *Acts of abuse, sex offenders and the criminal justice system*, London, Routledge, 1994.

SCHUIJER, J., 'Schieten op een bewegend doel: de nieuwe kinderpornowet', *Delikt & Delinkwent*, 1997, 5, 443-453.

SNACKEN, S., BEYENS, K. & TUBEX, H., 'Changing prison populations in western countries: fate or policy?', *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1995, 1, 18-53.

SNACKEN, S., 'Surpopulation des prisons et sanctions alternatives', in MARY, PH., (ed.), *Médiation pénale et travail d'intérêt général. Socialisation du pénal ou pénalisation du social?*, Brussel, Bruylant, 1997 (in druk).

SOOTHILL, K., FRANCIS, B. & SANDERSON, B., 'A cautionary tale: the sex offenders act 1997, the police and cautions', *Criminal Law Review*, 1997, 482-490.

THOMAS, D.A., 'Criminal Justice Act 1991 (1) Custodial Sentences', *Criminal Law Review*, 1992, 232-241.

TOURNIER, P., *Agressions sexuelles*, Cinquième colloque pluridisciplinaire de Groupe Autonome Pluridisciplinaire d'Etudes et de Recherche en Psychopathologie (GAPERP), 26-27 octobre 1995, Faculté de Médecine de Lille.

TOURNIER, P., *La prison à la lumière du nombre, démographie carcérale en trois dimensions*, Paris, CNRS, 1996, 41-54.

TUBEX, H., 'Afschaffing van de doodstraf', *Panopticon*, 1995, 4, 337-340.

TUBEX, H. & SNACKEN, S., 'L'évolution des longues peines, aperçu international et analyse des causes', *Déviance et Société*, 1995, 2, 103-126.

TWINN, S., 'Littlehey prison: a new approach', in PRISON REFORM TRUST, *Beyond Containment: The penal response to sex offending*, London, Prison Reform Trust, 1992, 52-56.

VAN DE KERCKHOVE, M., *Le droit sans peines, aspects de la dépenalisation en Belgique et aux Etats-Unis*, Bruxelles, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis.

VANHOECK, K. & GAZAN, F., 'Daders van seksueel misbruik. Een therapeutische kijk', *Panopticon*, 1994, 2, 202-206.

VERMEULEN, G., 'Verbod op sex-advertenties en reclame voor 07-lijnen', editoriaal, *Panopticon*, 1995, 4, 269-273.

VERSELE, S., 'Observations de sociologie juridique et judiciaire sur la répression des délits de mœurs', in EDITIONS DE L'UNIVERSITE DE BRUXELLES, Faculté de Droit, Ecole de Sciences Criminologiques Léon Cornil, Institut de Sociologie, *Les frontières de la répression*, vol. 2, 1974, 9-37.

WEEKES, J. R., PELLETIE, G. & BEAUDETTE, D., 'Correctional officer: how do they perceive sex offenders', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1995, 1, 55-61.